



П.М. Коробчук
(МВС України)

Проблемні питання захисту особистої безпеки громадян України за допомогою вогнепальної зброї

Ключові слова: *вогнепальна зброя, мисливська зброя, бойова зброя, безпека громадян, самозахист.*

Нині існують різні думки, погляди, концепції вирішення питань із забезпечення особистої безпеки громадян. В цілому виділяють два підходи до реалізації цього питання. Перший — покладання обов'язків по забезпеченню особистої безпеки громадян на державу, не вводячи у вільний обіг короткоствольну зброю. Другий — відстоювання принципу лібералізації, тобто, надання громадянам більших прав у вирішенні питання вибору засобів самозахисту, в тому числі надання права у встановленому законом порядку купувати короткоствольну вогнепальну зброю.

Злочинність — це негативний бік розвитку суспільства. Головне завдання у викоріненні її полягає не в боротьбі з наслідками, а в усуненні причин, що їх породжують. А це — всі сфери життя суспільства. Тому провідна роль у цьому процесі належить державним органам.

Отже, основна проблема полягає у вирішенні питання, який же шлях приведе нашу країну до перемоги над злочинністю?

Звернімося до аналізу історичного минулого та досвіду розвинутих країн.

На початку розвитку цивілізації між родами, племенами, а потім і між державами точилися кровопролитні

війни. Тому постійна наявність зброї у кожного члена суспільства зумовлювалась необхідністю бути готовим до війни (обов'язкової складової того періоду). Безумовно, ця зброя у мирний період використовувалася для добування їжі під час полювання та для самозахисту. У другій половині ХХ ст. на початку ХХІ ст. фактично відпала необхідність в озброєнні всього населення конфліктуючих держав. По-перше, цьому сприяв той фактор, що людство у вирішенні конфліктів між державами стало звертатися до мирного їх врегулювання. По-друге, стрімкий технічний прогрес призвів до утворення таких видів озброєння, що протиставлення їм озброєного населення стало неефективним, а застосування зброї у вирішенні конфліктів могло б призвести до знищення цивілізації на Землі.

В кінці ХVІІІ ст. обіг зброї у населення почав регулюватися державою. Так, у Російській імперії функціонувала система реєстрації зброї, відповідно до якої фізичні особи мали право придбати короткоствольну зброю для самозахисту, а довгоствольну — для полювання і заняття спортом.

За часів радянської влади зброя також продавалася населенню тільки для

полювання та заняття спортом. Закони, які регулювали обіг зброї, змінювались в залежності від економічно-соціальних умов розвитку суспільства. Так, після революції 1917 р. та в перші роки радянської влади правові норми, які регулювали обіг зброї в суспільстві, носили фіскальний характер, зобов'язували здавати зброю всіх, хто нею володів [1, 7]. Це було обумовлено наявністю великої кількості зброї на руках у населення, нестабільною обстановкою в державі та необхідністю забезпечити громадський порядок.

В 20-х роках в процесі регулювання обігу зброї дозволялося цивільному населенню набувати права на її володіння. Однак, характерною особливістю нормативних документів була їх недосконалість. Так, дозвіл на придбання та зберігання зброї видавався без обмеження терміну дії, і тільки в 30-х роках він був введений на 3 роки. В 1953 р. придбання мисливської гладкоствольної зброї відбувалось без мисливського квитка. Цей порядок існував до 1956 року. Тільки в 1975 р. в державі був встановлений єдиний порядок придбання і зберігання мисливської зброї [2, 36–50]. Застосування зброї в злочинних цілях носило епізодичний характер. Цей фактор був обумовлений високим моральним рівнем суспільства та забезпеченням громадського порядку з боку держави.

Порядок регулювання обігу зброї державою здійснюється в усіх цивілізованих країнах світу.

Так, зокрема, право на самозахист закріплено в Конституції США. Незважаючи на особливості окремих штатів, в цілому в США функціонує спрощена система придбання зброї населенням. Регулювання та контроль за обігом зброї в державі здійснюється відповідно до:

- Національного Закону “Про зброю”;
- Закону “Про контроль за експортом зброї”;
- Закону “Про контроль за зброєю” [3, 87].

Важливою особливістю законодавства США в забезпеченні громадського порядку є суворі заходи покарання осіб, які вчинили злочин зі зброєю.

Згідно із законодавством Канади, зброя з метою забезпечення особистої безпеки громадян може бути зареєстрована тільки за виняткових обставин. В основному зброя реєструється для проведення організованих стрільб по мішенях і колекціонування. На особу, яка є власником зброї, покладається обов'язок щодо виконання загальних правил безпеки [3, 111].

Беручи до уваги схожість багато в чому України і Великобританії в даному аспекті, корисно й цікаво звернутися до досвіду останньої.

В Англії на початку винаходу і розвитку вогнепальної зброї ніякого обмеження в її обігу не було. Значне накопичення зброї у населення було зумовлене також війнами, які відбувалися між Ірландією та Англією. Але в наступних століттях відбувається зворотній процес — роззброєння населення з метою забезпечення громадської безпеки та внутрішньої стабільності держави. Відповідно до Закону “Про вогнепальну зброю” громадянам Великобританії видається зброя для полювання, участі в спортивних стрільбах, а для самозахисту практично не видається. Простіше одержати дозвіл на гладкоствольну зброю, складніше — на нарізну. Доцільно відзначити умови надання дозволу на придбання зброї: заявник проходить за місцем проживання обґрунтовану поліцейську, адміністративну та медичну перевірку. Згідно з інститутом консигнаторства за заявника мав поручитись громадянин, який знає його не менше 5 років. Консигнатор повинен бути державною посадовою особою (банк'єр, радник, юрист, військовий або поліцейський офіцер). Великобританію можна віднести до держав, де на високому рівні забезпечено охорону громадського порядку і де низький рівень застосування зброї у скоєнні злочинів [4, 28].

Законодавством Швеції, наприклад, передбачено отримання дозволу на зброю з таких підстав: заняття полюванням, колекціонування та участь у спортивних змаганнях. Самозахист як причина подачі заяви не приймається. Існують спеціальні положення, що регламентують порядок зберігання вогнепальної зброї. Це стосується приміщень, стін, сейфів, замків тощо [3, 124].

Законодавство ФРН в кінці ХХ на початку ХХІ ст. перебуває в творчому пошуку ідеальної моделі. Якщо перший Закон “Про зброю” 1973 року, як і у Великобританії, носив обмежувальний характер, був обумовлений з зовнішнього боку — наявністю терористичних актів, з внутрішнього — надзвичайними подіями щодо масового вбивства із застосуванням зброї, то Закон “Про зброю” 2003 року приймається у розрізі приведення законодавства у відповідність до Європейських стандартів. Даний закон передбачає надання права громадянам на придбання короткоствольної зброї для самозахисту за умови, що громадянин зможе переконливо і аргументовано довести необхідність такої зброї. Однак, незважаючи на ліберальний характер закону, до нього було внесено певні обмеження на придбання деяких видів гладкоствольної зброї, заборонено вільний обіг сигнальної і газової зброї та видача дозволів “неблагонадійним” [3, 132].

У Бельгії видається дозвіл на самозахист. Але встановлені суворі вимоги до їх власників та умов зберігання зброї. Так, власник зброї не має права її виносити за межі свого місця проживання, окрім випадків:

- коли існують обґрунтовані легітимні підстави;
- коли власник має дозвіл на носіння вогнепальної зброї;
- безперечне виконання умов, зазначених у дозволі.

Особливим елементом забезпечення особистої охорони, а також охорони громадського порядку законодавством

є навчальне моделювання ситуацій, пов'язаних із застосуванням зброї, з метою перевірки особи на спроможність знаходити з них оптимальний вихід, щоб уникнути застосування вогнепальної зброї для самозахисту. Після проведених іспитів робиться висновок про достатню підготовленість заявника володіти вогнепальною зброєю [3, 130].

Як показує аналіз, законодавство, що регулювало обіг зброї вище названих держав, не було стабільним та досконалим. Тенденція зростання терористичних актів, свавільне поводження зі зброєю населення, відсутність належного контролю з боку держави призвели до необхідності замінити систему регулювання обігу зброї на більш жорстку з метою зменшення загрози суспільній безпеці. Еволюційний розвиток суспільства, держав, євроінтеграційні процеси вимагають єдиного підходу в законотворчості до регулювання обігу зброї, приведення їх у відповідність до розвитку цих процесів.

Після проголошення незалежності України з переорієнтацією держави на ринкові форми господарювання відбулися зміни в усіх сферах суспільного життя, у тому числі і в криміногенній. З'явилися нові види правопорушень, форми реалізації злочинних намірів набули агресивнішого характеру. Їх наслідки все частіше вимірюються людськими життями. Зростає кількість фактів застосування зброї у злочинних цілях. Ці фактори викликали в нашому суспільстві потребу пошуків нових форм забезпечення громадського порядку та особистої безпеки.

Ст. 27 Конституції України зазначено, що обов'язок держави — захищати життя людини. Разом з тим громадянам надається право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [5].

Спираючись на це положення, можна припустити, що громадянам надається право на придбання короткоствольної зброї для самозахисту. Однак це питання

ще не врегульоване законом і в суспільстві точаться дискусії з приводу доцільності озброєння населення.

У Верховній Раді розглядаються проекти Закону “Про зброю”, в яких закладені різні підходи до вирішення цього питання. Частина депутатів підтримує право громадян на придбання короткоствольної зброї, мотивуючи це неспроможністю держави забезпечити безпеку громадян. Інша група депутатів не погоджується з такою позицією, пояснюючи це можливістю виходу зброї з-під контролю держави і ще більшого розгулу злочинності. Серед пересічних громадян також немає єдиної думки. Не можна не погодитись з пересторогою, що право на володіння зброєю одних громадян несе загрозу життю і здоров’ю інших, так як володіння зброєю передбачає її застосування на поразку.

Таким чином, у разі прийняття закону, який надавав би право громадянам на придбання короткоствольної зброї для самооборони, створилося б багато проблем.

Так, наприклад, враховуючи матеріальний стан більшої частини населення, цим правом зможе скористатися тільки частина громадян, і при тому менша їх частина, тому що вказана зброя буде коштувати не менше \$500 [6]. А як реалізувати право на безпеку, самооборону решті громадян? Знизити ціни на зброю або забезпечити малоїмущих на пільгових умовах — із урахуванням економічного стану країни, держава не спроможна. Отже, доцільно було б не дозволяти озброюватись нікому. В такому разі держава має взяти на себе функції захист своїх громадян. Але реальний стан речей свідчить про невиконання державою своїх обов’язків і недовіру людей до влади.

Використання та застосування зброї викличе ще більше проблем. Так, співробітники міліції, які за службовими обов’язками мають право на носіння та використання зброї систематично

проходять теоретичне та практичне навчання з метою набуття професійних навичок ефективного застосування зброї у рамках чинних законів України. Але, враховуючи статистику кількості вбитих та поранених (за роки незалежності України вбито 805 і поранено 5 тис. співробітників міліції), приходимо до невтішних висновків, про те, що й злочинці навчилися досконало володіти зброєю [7, 5]. Чи зможуть представники інтелігенції, а тим більше жінки, люди похилого віку систематично підвищувати рівень володіння короткоствольною зброєю? Ні терпіння, ні часу, а тим більше коштів у них не буде.

А як будуть захищати себе неповнолітні, які не мають права на придбання та носіння вказаної зброї?

На нашу думку, цим ми закладаємо норму, яка всіма громадянами не може бути реалізована в повній мірі.

Але якщо допустити можливість застосування зброї громадянином, то необхідно врахувати психологічний стан людини після її застосування. В розвинутих державах існують центри для реабілітації психічного стану осіб, які застосовували зброю. Участь наших громадян у бойових діях на території інших держав підтверджує наявність серйозних проблем з їх психікою. Отже, треба передбачити створення спеціальних реабілітаційних центрів, де могли б перебувати всі, хто цього потребує, не залежно від їх матеріальних статків. Хто буде це фінансувати, адже держава не має необхідних коштів?

Більшість громадян, як правило, не використовують у злочинних цілях свою зареєстровану зброю.

Враховуючи фактор неочікуваності, нижчий ніж у злочинців рівень підготовленості, зареєстрована зброя стає легкою здобиччю і переходить в тіньовий обіг. Напад злочинців — це не дуельний поєдинок. Злочинець не дає можливості законотворчому громадянину (свій

жертві) захищати себе та свої особисті інтереси. Він заздалегідь обдумує свої дії, ретельно до них готується і нападає зненацька. А потерпілий, зазвичай, до цього не готовий. Наочним прикладом є вбивство народного депутата України Є. Щербаня. Перепоною цьому не стали ні особиста охорона жертви, ні охорона території аеропорту, ні присутні там громадяни.

В останній період набуває поширення застосування зброї неповнолітніми.

Так, в травні 1998 року в м. Стринхель 15-річний хлопець зайшов у шкільну їдальню з гвинтівкою і застрелив 2-х учнів, ще 20-х поранив, перед цим вбивши своїх батьків. У квітні 1999 р. в містечку Колумбіна два школярі зайшли до бібліотеки і вбили 12 учнів і вчителя, після чого наклали на себе руки [6]. У квітні 2002 року в одному німецькому місті учень, якого виключили зі школи, повернувся туди зі зброєю і вбив 13 вчителів, двох студентів і одного поліцейського, а потім і себе. 13 березня 1996 року у Великобританії сталась надзвичайна подія: Томас Гамільтон вбиває із зареєстрованого пістолета Люгер, армійського зразка, калібру 9 мм 16 семи- й восьмирічних школярів та вчительку [4, 46].

Трагічність скоєння таких злочинів полягає у використанні зброї неповнолітніми та застосуванні її відносно неповнолітніх. А особливість, як правило, – у відсутності мотивів. Остання обставина вказує на наявні елементи деградації частини суспільства. І важливо виявлення такої категорії осіб, встановлення і усунення причин, які негативно впливають на формування високих духовно-моральних якостей особистості.

Прийняття 1973 року ФРН та у 1997 році Великобританією обмежувальних законів про зброю були зумовлені вищезазначеними подіями [4, 46].

Кажуть, що вбити можна не тільки з вогнепальної зброї, а й кухонним ножом чи палицею? Але ж таких жахливих на-

слідків не могло б бути в наведених вище випадках із застосуванням вогнепальної зброї.

Приказка “Клин клином вибивають” у даній ситуації не діє. Подолати злочинність шляхом озброєння населення — не кращий вибір. Як показує досвід інших країн, роздати зброю легко, але набагато важче контролювати її застосування. Особливо нині, коли йде процес безперервного удосконалення зброї. Якщо раніше для самозахисту використовувались ножі, газові пістолети, зараз вводяться пістолети з гумовими кулями, то в недалекому майбутньому в руках населення може опинитися більш досконала зброя і навіть зброя масового ураження (наприклад, лазерна, бактеріологічна, хімічна і т.д.). Ця тимчасова необхідність захистити себе може перерости в згубну звичку бути завжди озброєним (чим не Дикий Захід?). Свого часу польський поет Веслав Малицький писав: “Кольт — реквізит скотської епохи”. Хіба цього прагне наше суспільство?

Однак, односторонній підхід до даної проблеми не дозволить прийняти виважене рішення. Трапляються події з трагічними наслідками, коли беззахисним громадянам приходиться протистояти озброєним злочинцям. Нині ще до кінця не вирішено питання відносно захисту особистого майна громадян, як такого: дачні будинки, квартири, автотранспорт тощо. Особливо гостро ця проблема стоїть у невеликих населених пунктах, де сфери послуг знаходяться на технічно низькому рівні, відсутній телефонний зв'язок, де наявна проблема нестачі необхідної кількості співробітників міліції.

Також наявна проблема крадіжок в сільській місцевості, де на кілька сіл лише один дільничний інспектор міліції, до того ж у більшості випадків не забезпечений автотранспортом; у більшості людей не має телефонів, а отже, не можливо оперативно викликати міліцію. Практично відсутня можливість скористатися послугами державної охорони для захис-

ту особистого майна. Саме цим досить часто користуються злочинці.

А скільки наявних випадків проявів хуліганських дій стосовно беззахисних громадян, як безпосередньо в населених пунктах так і за її межами

Ще в XI ст. в першому політичному трактаті Київським митрополитом Іларіоном висловлювалася думка, що істина пов'язана з досягненням християнином високого морального рівня. Той, хто живе згідно з принципами моральності, не потребує регулятивної дії законів, бо внутрішня моральна досконалість дозволяє йому вільно реалізовувати свою волю. На думку Іларіона, Закон покликаний визначати зовнішні вчинки людей на тому рівні їх розвитку, коли вони ще не досягли досконалості [8, 155].

Іншими словами, суспільству, що досягло найвищого рівня свого розвитку, закони вже не потрібні, воно керується принципами моральності.

До вирішення питання визначення шляхів забезпечення особистої безпеки громадян необхідно підходити комплексно.

На даному етапі розвитку нашої країни держава взяла на себе обов'язок охороняти громадський порядок та забезпечувати особисту безпеку грома-

дян. Отже вся відповідальність на ній. І не залежно від того, чи буде надане право громадянам на володіння короткоствольною зброєю чи ні, державі необхідно спрямувати всі зусилля державних органів влади на формування високого духовного стану громадян, виховання активної життєвої позиції кожної людини, високоморальних принципів поведінки, правової культури та правосвідомості, прищепленню почуття патріотизму, законослухняності. В першу чергу ці заходи мають бути спрямовані на молодь. Особливо, якщо врахувати, що більшості молодих людей притаманний правовий нігілізм. Але незнання законів не звільняє громадян від відповідальності. Тому навчальні заклади, телебачення, радіо, преса повинні активізувати правову підготовку населення.

З цією метою, на нашу думку, доцільно:

– розробити національну концепцію забезпечення безпеки, громадян, суспільства і держави;

– здійснити організаційно-правове та фінансове забезпечення;

– активізувати виховання правової культури та правової свідомості у навчальних закладах та через засоби масової інформації/

Список літератури:

1. *Тимашов Ю.П.* Становление разрешительной системы органов внутренних дел — М., 1987. — С. 7.
2. *Кириченко И.Г.* Административно-правовой порядок обеспечения разрешительной системы. — С. 36-50.
3. *Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Сулява О.Ф.* Зброезнавство: правові основи обігу вогнепальної зброї. — К.: Міжнародна агенція “Вее Zone”, 2004. — С. 87.
4. *Волга В.* // Україна — Європейський закон про зброю. — К.: Нора-Друк., 2003. — С. 28.
5. Конституція України.
6. Інформаційне повідомлення щодо злочинного використання вогнепальної зброї. / Телевізійна передача “Я так думаю”, 2004.
7. Какова она, жизнь после смерти мужа — милиционера? // Товарищ. — 2005. — № 65. — С. 5.
8. *Нерсесян В.С.* Історія політичних і правових вчень. — Видавництво “Норма-2001”. — С. 155.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы обеспечения личной безопасности граждан. Проведен короткий анализ законодательного регулирования оборота оружия в США, Великобритании и европейских государствах, состояние обеспечения личной безопасности граждан в этих государствах.

Рассмотрено состояние экономического, политического и социального развития Украины. Сделан прогноз состояния обеспечения личной безопасности граждан в случае предоставления права на приобретение оружия, в котором для стрельбы используются резиновые пули.

SUMMARY

The article considers the issues of ensuring personal security of citizens.

A short analysis of legislative regulation of arms circulation in the USA, the UK and other European countries alongside with the state of ensuring personal security of their citizens has been made. An attempt has been made to scrutinize economic, political and social development of Ukraine. There has also been made a prognosis about the state of personal security if granted the right to purchase the weapons where rubber bullets are used.

*Рекомендовано кафедрою
кримінального процесу та криміналістики*

Подано 23.06.06